

VÉRES TOBZÓDÁS SZENTTAMÁSON

A vérzivataros második világháborús végkifejletkor a helyben, szülőfalujában, otthonában maradt fegyvertelen, védtelen és mindenkinek felett ártatlan délvidéki (vajdasági) magyarság és németiség között véghezvitt atrocitások és népirtás egyik legnagyobb méretű vérengzésének és kegyetlenkedéseinek színhelye Szenttamás volt. A legóvatosabb becslések is ezernél jóval több férfi, nő, öreg és tizenéves gyermek elveszejtését sejtetik! S e létszám még legalább kétszeresének erőszakos vagy megfélemlítéseken alapuló elkergetéséről, vagyonukból, otthonukból való kiűzéséről és az országból való kitoloncolásokról tudnak ma is a genocídium és az atrocitások túlélői.

Az ún. „antifasiszta bűnüldöző szervek” nem tettek különbséget az „elfogott háborús bűnösök” között. Ugyanazokkal a „módszerekkel” kényszerítették ki a „szintiszta igazságot” férfiból, nőből, idősből vagy éppen ezek kiskorú gyermekeiből, nemre és korra való tekintet vagy sok esetben elkülönítés nélkül. S minél „konokabban” tagadta „szerbellenes vétkeit” a „fasiszta megszállókat önzetlenül támogató vádlott”, annál keményebb és hatékonyabb fokozatát alkalmazták ellene a vallatási módszereknek.

Ma is élő tanú¹ mondta el emlékeit arról, milyen sebeket gyógyíthatott néhai anyósa hátán, amiket az azzal „érdemelt ki”, hogy érdeklődni mert, keresni bátorkodott pár nappal korábban fogatos kocsijukkal elhurcolt férje sorsa iránt. Két erős, fiatal férfi, karjainál megragadva, arccal, deréktól az asztalra szorította, s a hírhedt középkorú szenttamási „bosszúálló”, Mara Debeljački letépte ruháit, lemeztelenítette a tehetetlen asszony hátát és farát, s addig ütötte minden erejéből vízben áztatott kötéllel, amíg a szerencsétlen asszony el nem veszítette eszméletét. Ilyenkor leöntötték egy vödör jéghideg vízzel, hogy magához térjen és folytatták ott, ahol az ájuláskor abba maradt a vallatás, ismerje be hány szerbet ölt meg a férje, akit nem restell még itt keresni. Mivel a vallatott asszony „konokul jajveszékelt és ájuldozott, de nem vallott” a kezelés addig folytatódott, amíg a bosszúálló szerb nő bele nem fáradt a verésbe. Utána eszméletlenül, csuromvizesen kidobták az utca árkába a hideg novemberi éjszakába. Hosszú hetekig, hónapokig ápolta a szerencsétlen asszonyt a menyé, mire olyannyira begyógyultak a sebei, hogy ülni tudott, és nem jajdult fel, ha valami hozzáért a hátához, sebhelyeit, forradásait azonban élete végéig hordozta. Még az a szerencse, hogy volt akkora lélekereje, hogy eszmélete visszanyerését követően,

¹ Sz. Erzsébet adatközlő nyilatkozata.

vérvesztesége ellenére, hol mászva, hol fölállva haza tudta vonszolni magát.

Az előbbi esetenél sokkal borzalmasabb és tragikusabban végződő asszonyvallatások is voltak. Nekik azért juttattak ilyen sorsot a „színtiszta igazság bevallását követelő bűnüldözők”, mert nem voltak hajlandók minden megalázást eltűrve pusztá életükért könyörögni, hanem büszkén elutasították az ellenük felsorakoztatott koholt vádakát. Több kortárs tanú elmondása szerint nem volt ritka Szenttamáson a női foglyok megcsonkítása és halálra kínzása sem. Egy harmincegynéhány éves asszonyt, F. Júliát semmilyen veréssel, kényszerítéssel nem tudtak rábírní, hogy táncoljon kínzói szórakoztatására ruhátlanul magyar csárdást, erre biztosító (kapocs-) tüvel szalmacsóvát tűztek a kebleire és azokat meggyújtották, hogy táncoljon már. Nem élte túl haláltáncát a szerencsétlen, a többiekkel együtt a tömegsír nyelte el.

Két tizenéves hajadon, H. Margit (19 éves) és H. Piroska (18 éves) borzalmas megkínzásáról s megalázó végéről idősebb nővérük mondott el részleteket.² Kiszivárogtatott hírek szerint Turjára hurcolták át őket szenttamási házukból, mert a „megszállás” alatt ott éltek szüleikkel az ún. Vitéztelepen és többször egymásután megsértették és gyalázták a szerb népet. Gyászoló hozzátartozóik e kiszivárogtatott hírekből értesültek borzalmas megkínzásukról, melynek során harapófogókkal csipkedték le testrészeiket, többek között mellbimbóikat, s vérezve, vasvillákkal így ásatták velük ki a saját sírjukat a turjai községháza trágyadombjában. A görbe, éles kések olyan hölgyáldozatairól is beszélnek többen Szenttamáson, akik kebleik és egyéb testrészeik kegyetlen lemetszése következtében elvérezve haltak meg.³

Szenttamáson az „antifasiszta igazságszolgáltatás” sokszor névtelen vádlói magyar könyvekből (frontharcoskiadványok, Dél visszatér és mások), és újságokból kivagdalt fényképek és írások csatolásával sorolták fel a vádlottak „vétkét”, s tették azt be a községháza nagykapujára e célból kifüggesztett „postaládába”. Egy ilyen alapossággal előkészített vád (de legtöbbször a szóbeli is) egyenlő értékű volt a jogerős halálos bírósági ítélettel arra a szerencsétlen magyarra, németre nézve, akinek nézeteltérése, ne adj isten perlekedése volt szerb szomszédjával. A gyűlölködő szerb szomszédok, de teljesen ismeretlen hungarofóbiás szerb személyek rágalmai alapján is, Szenttamáson nagyon sok, testi kínzásokkal kikényszerített vallomásra alapozott halálos ítélet született.

Szinte minden alkalommal véres tragédiákba torkolló halálosan komoly bírósági komédiák játszódtak le Szenttamáson azt követően, hogy a „postaládába” sülyesztett névtelen, vagy személyesen beterjesztett vádak nyomán sikeresen előállítottak egy-egy magyar „fasisztát”, vagy ha nem találták meg, hát feleségét vagy éppen családja valamelyik

² H. Ilona nyilatkozata, amit megerősített Szép Imre turjai postás is.

³ Nacsa Gizella lapáttal szedte vashordókba az alvadt vért és a lemetszett testrészeket.

„felnőttek látszó” bűnös tagját. E vádlottak felkutatását és előállítását általában, így Szenttamáson is a személyes indíttatásból kegyetlen vérbosszúra szomjazó, vagy aljas ösztönökből fakadó, illetve a mássággal szembeni türelmetlenség által tűzelt tizenéves és idősebb szenttamási fiatalok, jó helyzetismerők vezetésével vidéki, ismeretlen fiatal fegyveres „partizánok” hajtották végre, mondhatjuk szinte éjt nappallá téve. Az űzött vadként remegő, rémülettől megbénult, legcsekélyebb ellenállási kísérletet sem tanúsító, csak ártatlanságuk igazában és isten kegyelmében bízó magyarok esetleg németek (azzal ámitgatva, hogy csak kihallgatásra viszik, kísérik őket fegyverrel) kezes báránként engedelmessé mentek a szörnyű vég felé.

Az előállítások és a vallatások módszereinek ismeretében szólnunk kell még az „antifasiszta” vértörvényszékről és bírairól is Szenttamáson. E sorok szerzőjének sokéves, állami szerveknél eltöltött munkája, hivatása során alkalmá volt elbeszélgetni elég hosszasan olyan munkatársakkal és emberekkel, akiknek közeli hozzátartozója esett áldozatául a honvédekkel szemben tanúsított 1941-es húsvéti szerb fegyveres ellenállás során, s akiknek ugyancsak egyik közeli családtagja, C. Danica 19 éves fejjel „bírói” minősítésben, a halálos ítéleteket kimondó „vértörvényszék” tagja, s a már említett „bosszúálló szerb anya”, Jelo Kurjački mellett egyik legbefolyásosabb ítélethírdetője is volt. S ismét másoktól értesültünk arról is, hogy két testvére, 17 és 21 évesen, fegyverrel a kezükben „partizánokat” vezetgetve járták sorra a magyar házakat s a nekik tetsző dolgokat (pl. börtáskát, töltőtollat), minden kérdés vagy lelkiismeret-furdalás nélkül magukkal vitték.⁴

E bírósági eljárásnak nevezett komédia persze védőügyvédek és a „vádlott” védekezési lehetősége nélkül, sok-sok vádoló tanú meghallgatásával (akiktől a „bíróság” még a „vádlott” leköpésének vagy pofonütésének jogát sem tagadta meg), az előre kiszemelt vagy éppen véletlenül kézrekerült, ártatlanul megkínzott magyar fölötti „pálcátörés”, továbbá a magyarfóbiás „bírák” szadista gyűlöletének színjátéka volt. A meghallgatott tanúk zöme „felkért”, Szenttamáson addig soha nem látott csőcselék volt, az „ítélőbírák” többsége pedig – mint már említettük is –, a háború alatti magyar uralom szerb áldozatainak bosszúra szomjazó hozzátartozói köréből s egyéb közismerten magyargyűlölő személyekből került ki. E testület elnöklője (több adatközlő szerint), egy az időben 30 év körüli szerb jogász, Gavanski Mileta volt, akiről senki sem tudja adatközlőink közül, hogy lett volna családjában '41-es, esetleg későbbi áldozat, a kiszivárogtatott hírek szerint az egyik „tárgyalás” során olyan nyilatkozatot tett, hogy „minden egyes szenttamási szerb áldozatért legalább tíz itteni magyart meg kell ölni”, és hogy „... még a macskáikat is ki kell irtani, ne nyávogjanak itt nekünk többé magyarul!”

⁴ Sz. Ilona adatközlőtől.

Többek tanúsága szerint Szenttamás magyarságának is a csurogi, a zsablyai és a sajksávidéki magyarokéval azonos sorsot (kiirtást és kitelepítést) szántak falubeli szerb szomszédai. Épkézláb, életerős magyar férfi a faluban nem maradt meg, de sok nő, sőt gyermek is be lett löve az ismert négy nagy és hat kisebb, továbbá a számtalan eddig még ismeretlen helyen lévő tömegsír valamelyikébe. Tudni vélik azt is, hogy a nemzetközi út Bácsfeketehegy (Feketić) felé eső szakasza melletti akácosok alatti tömegsírokban nemcsak az Újvidékről ideszállított áldozatok, de szenttamásiak is nyugszanak.

Az ismert négy nagy és hat kisebb tömegsír, a mai magyar, római katolikus temető kerítésén belüli akácerdő és az ezzel egyvonalban később felépített ravatalozóház és az azt övező lebetonozott terület alatt van. Egykor ezt a területet a szerb pravoszláv temető árkanak nevezték, s a háború utáni időszakban lett a szomszédos magyar, római katolikus temetővel egy egységbe kerítve, s építették rá később a közös községi (pravoszláv és katolikus) ravatalozót. Egybehangzó vallomások tanúsítása szerint Szenttamáson a nagyobbak kb. 150–200, a kisebbek 10–15 ember holttestének férőhelyei lehetnek. Ezek szerint legalább 960, s legfeljebb 1290 személy, 1944 őszén ártatlanul és minden ok nélkül legyilkolt magyar, esetleg valamennyi szenttamási német (sváb) nyugossza ott örök álmát, mai napig még mindig jeltelen tömegsírjukban.

Kortárs szenttamási magyarok azt is tudni vélik, hogy az itt folytatott iszonyatos embervadászat tetőfokának idején, a tisztogatás és a véres vallatások dandárjában érkezett meg Szenttamásra szűkebb törzskarával a frontvonalra igyekvő Tolbuhin, a neves szovjet marsall, és ő figyelt föl a „nyöszörgő, véres, és még mozgó hústömeggé” vert emberekre, lenn a községháza pincéjében, s rendelte el azonnali hatállyal a helybeli szerbek további tobzódásának a beszüntetését, és hogy utána, helyben és tömegesen többé nem végeztek ki magyarokat Szenttamáson.⁵ Akiket ezután állítottak elő a fegyveres szenttamási szerb „bűnüldöző szervek”, azok már, bármi lett-légyen is ellenük a vád, kemény, emberkínzásnak is beillő veréssel egy nyakukba varrt koncepciós bírósági eljárás során kirótt több-kevesebb évi börtönbüntetéssel, de túléltek a „felszabadulást”. (Tiszta István, Greilach János, Muhi István és mások.)

Az éjjel-nappal hallatszó fegyverropogás, káromkodások, szitkozódások, ütlegetések buffogása, jajgatások, könyörgések, fohászok az ablakok alatt elhaladó, tömegsírok felé hajtott szerencsétlen áldozatok ajkáról, az éjszakában, másnap megtalált, udvarokba be- vagy utcán, temetőárokból eldobott ruhadarabok a városháza és a temető közötti útszakaszon, a római katolikus plébániával szembeni iskola falánál történt, nagymise utáni nyilvános kivégzések, s nem utolsósorban a reggelre eltűnt szomszéd vagy rokon családok s újabbnál újabb friss

⁵ S. Mátyás, K. Antal és mások.

tömegsírok megdönthetetlen bizonyítékokat szolgáltatottak arról, hogy mi megy végbe Szenttamáson, de a felismert ruhadarabok arról is, hogy az elhurcoltak közül kit nem szabad többé hazavárni, és hogy az hol pihen az átélt borzalmak után.

Mind e szörnyűségek és rémesebbnél rémesebb, „jóakaró” szerbek által kiszivárogtatott sokatmondó sejtetések az ittmaradás és megmaradás esélytelenségére még a legedzettebb idegzetű emberek biztonságérzetét is megingatták, s a körülöttük esztelenül kaszáló halál hidegen vágó leheletét érezve bőrükön, életük munkájának minden gyümölcsét, egész vagyunkájukat hátrahagyva istentelen gyilkos kezek prédájára, fejvesztetten menekülni kezdtek, mondhatjuk tömegesen, a biztosnak tűnő, kegyetlen kínhalál elől a bizonytalanságba, amely azonban legalább reményt adott az esztelen öldöklés túlélésére. Szenttamáson több olyan esetről tudnak a kortársak, hogy a rémülettől szinte tébolyult szülők (Odry, Androczy, Vörös stb.) nemcsak minden vagyonukat, de rokonaiknál vagy nagyszüleiknél tartózkodó kiskorú gyermekeiket is hátrahagyva menekültek el, szinte egy szál ruhában. Vagy talán nem is önszántukból hagyták a gyerekeiket és értéktárgyaikat hátra?

A szinte kéjlegéssel végrehajtott tömeges emberkínzás és rabló-gyilkosság bűnét tetőzte még, hogy elkövetők e rémtetteiket holmi „igazságtétel” hirdetése címén a kommunista rémuralom „katonai közigazgatásának” nyílt ösztönzésével és támogatásával, mondhatjuk, áldásával „népfelszabadító hősökként” követték el, a szó legszorosabb értelmében tizedelve meg a helyben maradt teljesen ártatlan, jóindulatú, fegyvertelen és védtelen, ellenállást egyáltalán nem tanúsító őshonos magyar és német lakosságot. S ártatlan áldozataik megfélemlített hozzátartozóikat még mindezek felett kényszerítették arra is, hogy kegyetlenül megkínzott és meggyilkolt szeretteiket nyilvánosan is elítéljék, megbélyegezzék, gyilkosaikat pedig népfelszabadító hősökként tiszteljék immár fél évszázadon keresztül.

Menekülő magyarok

1944 őszén és 1945 első felében valóságos népvándorlás követte a szenttamási vérengzéseket. Népvándorlás, mégpedig a javából, még-hozzá két irányba. Az itthoniak Szenttamásról Magyarország felé, főleg Bácsalmásra és környékére igyekeztek. Bátran kimondhatjuk, özönlött észak felé a halálra keresettek és a halálra rémítettek tetemes hada. Főleg éjjel mentek, lopakodva, mint a tolvajok, gyalog, nappal a nedves, latyakos, határbéli szárkúpokban, talpon álló kukoricásokban remegve bújtak el a Bácskán akkor keresztül-kasul cirkáló, hozzájuk hasonló „üzött vadakat” felhajtó fegyveres fiatal szerbek fürkésző tekintete elől. Vajon minden Szenttamásról elinduló menekült megérkezett az általa biztonságosnak remélt helyre? Hányan lehetnek, és kik azok, s melyik település dögtemetőiben nyugszanak szerte a Bácskában, akiket útköz-

ben cirkáló embervadászok mégis elkaptak? Kérdések, melyekre talán sose lesz válasz.

Vissza, Szenttamásra csak egyetlen házaspár tért az akkor innen elmenekült magyarok közül. Az is hosszú, két évtizedes távollét után. A távozásukat követően elkobzott tetemes vagyonukból, birtokukból, annak ellenére, hogy földműves család, hogy Tito hatóságai büntetlennek nyilvánították őket és megadták nekik a visszatelepedési engedélyt és jugoszláv állampolgárságot, csak családi házukat vehették jogos tulajdonukba, semmi mást, azt is csak azért, mert itthon hagyott három (időközben felnőtté lett) gyermekük a házat folytonosan lakta.

Tanúk állítják,⁶ hogy Bácsalmáson minden áldott nap, reggel hét és kilenc óra között „hírpiac” volt, ahol az észak felé menekülő magyarok cserélték ki híreiket a dél felé, haza igyekvő, kellően vagy nem eléggé körültekintően indulásra kész, a honvédség soraiból vagy éppen a hadifogságból megszökött szenttamási magyarokkal. Rengeteg szenttamásiakra vonatkozó hír cserélt itt gazdát napról-napra. Az átélt borzalmaktól, a rémület béklyóitól apátiába süllyedt, hazulról elüldözött embereket, a kegyetlen magyar sors iróniájának megfelelően vagy felrázó örömhírek keltették ismét életkedvre, mert a haza igyekvő ismerősöktől életjelet kaptak a honvédséghez bevonult hozzátartozóikról, esetleg találkozhattak is velük a hazafelé törekvők között, vagy még mélyebbre, a feneketlen reménytelenségbe taglózta le őket szeretteik esetleges halálhíre. A hazafelé igyekvők is itt értesültek először a szenttamási eseményekről. Itt tudták meg, hogy otthon maradt szeretteik közül életben van-e mindenki, s ha nem, kijüket és mikor hurcolták halálba a fegyveres „felszabadítók”, s néha arról is, hogy milyen megaláztatások és kínszenvedések között fejezték be életüket. Sok-sok haza igyekvő itt értesült arról, hogy a honi szerb fegyveresek odahaza mindenütt halálra keresik, s alig várják hazaérkezésüket, hogy végezhesse velük. Ennek következtében számosan elálltak a hazatérés gondolatától, inkább vállalták a hontalanságot, mint a halált.

Kibírhatatlan, elviselhetetlen súllyal nehezedett a Bácsalmáson és környékén kavargó szenttamásiak vállára, markolt a szívükbe, lelkükbe a hazamenni vagy ottmaradni kérdése. Főleg a hazafelé igyekvők lelki vívódása volt rettenetes. Választaniuk kellett a két rossz között. Nem térni vissza a szeretett család, feleség, apró gyerekek körébe, a szülői ház melegébe és védelmébe, vagy kockáztatni a saját életüket.

Nagyon sok olyan özvegy és árva maradt akkor Szenttamáson, akiknek férje, apja élt ugyan jó száz kilométerrel odább, de soha nem merte többé a lábát a szülőföldjére tenni, mert magyar volt, s mint ilyen, „kiszolgált a Horthy fasisztáit” azzal, hogy küldönci, mezőőri, postás vagy más állás betöltését, ne adj isten nemzetőrséget vállalt tőlük (Nesebik István, Pulai Ferenc, Simonyik István stb.), vagy éppen (hogy biztosítsa

⁶ Muhi István, Szép Imre és mások.

családja emberhez méltó megélhetését) belépett a szegény magyar családoknak földet ígérő Nyilaskeresztes Pártba. Azoknak a családjukat az életüknél is jobban féltő férjeknek, apáknak a sora is számos, akik féltelmüket legyűrve, a határozott figyelmeztetések ellenére is hazatértek, s bizony életükkel, jobb esetben nyomorékká veretéssel vagy hosszabb-rövidebb börtönbüntetéssel fizettek szoros kötődésükért az otthonhoz és a családhoz, s hitükért, hogy a büntelen, ártatlan embereket sehol a világon nem bántják, nem büntetik. Szenttamáson 1944 őszén és 1945 elején a másságot büntették, halállal.

Sajnos teljesen ismeretlen és szinte felderíthetetlen azoknak a szenttamási férfiaknak, magyaroknak és németeknek a száma és kiléte, akik ártatlanságuk tudatában, az emberi értelemben vetett hit és jó-szerencsájuk reményében elindultak ugyan Bácsalmásról, de haza soha nem érkezhettek meg, mert gyalogos vészőfutásuk során balszerencsájuk fejvadász „felszabadítókéval” keresztelte útjukat.

Népes volt akkor Bácsalmáson az ideiglenesen vagy tartósan letelepedett szenttamási menekültek tábora. A hazuról elüldözöttek és a haza nem engedettek jöttek ott akkor össze. A későbbiek folyamán, hadifogságból hazatérő szenttamásiak mondogatták gyakran a negyvenes évek második felében és még azután is sokáig, hogy: „a fél Bácsalmás szenttamási menekültekből áll”, vagy így: „az odamenekült és átmaradt szenttamásiakkal Bácsalmás lakossága a háború után megduplázódott”. Tegyük hozzá mi utólag: erőszakkal szétszaggatott családok töredékeivel, akik egy életen, egy emberöltőn át mind a mai napig érzelmeik és emlékeik számtalan szálával fűződtek, kötődtek és kötődnek egymáshoz.

Testvérváros lett akkor e két település, minden formáság, szándéknyilatkozatok ünnepélyes aláírása nélkül is, a szó legszorosabb értelmében. Testvérváros lett, mert a Szenttamáson maradt, vagy fogva is tartott magyarok egy apától, anyától született testvérei menekültek át, vagy maradtak ott Bácsalmáson, ott lelve menedéket a rájuk leselkedő halál elől. Sokan még ma is, itt Szenttamáson, hálával az ajkukon emlegetik az ottani lakosokat, szeretteik befogadóit. Testvérváros lett azért is, mert félárvaságra jutott idevalósi gyerekeknek, Bácsalmáson (és környékén) maradt édesapjuktól odaát, új családjával testvéreik születtek. Mert minden borzalom és katasztrófa elmúlásával új életforma és rend keletkezik, a természet rendje és törvényei úgy diktálják, hogy az életnek mennie kell tovább.

Szenttamáson eközben a tömegmészárlással és rablógyilkosságokkal végrehajtott „igazságtétel” körül elfoglalt helybéli szerbek teljesen megfélemltek kukoricájuk betakarításáról. A könnyű zsákmányszerzés valamennyi lehetőségének kimerítését követően, mivel a hasonló munkákat korábban csekély bérért szorgos magyar férfikezek végezték el, s most ezeket „kiiktatták” vagy elkergették, úgy oldották meg e prob-

lémájukat, hogy fegyveres partizánjaikkal összeterelették a faluban maradt magyar asszonyokat és tizenéves lánygyerekeket, s embertelen bánásmód, silány vagy semminemű élelmezés és rendszeresen alkalmazott brutális erőszak közepette őket kényszerítették, teljesen térít-mény nélkül kukoricájuk letörésére. De még a gazdátlanul maradt területekről is saját góréikba hordatták be a termést a szerencsétlen fehérnéppel. A szerencsétlen asszonyokat sárban, vízben, több kilométer távolságra levő kukoricaföldekre gyalog terelték a fegyveresek lóháton, kezükben korbáccsal, amely gyakran lesújtott, és nemcsak a lóra. A gyűjtőközpont a községháza udvarán volt. Amikor összegyűlt az egyes szerb gazdák által igényelt létszámú csoport, sárga Dávid-csillag helyett fehér karszalaggal jelölték meg őket, és fegyveres kíséretet kaptak, rendszerint ismeretlen vidéki partizán személyében, aki a munka teljes befejezéséig felügyelt gyámolítottjára, s oly lelkiismeretesen őrizte őket, mint általában a hadifoglyokat és a nehéz rabokat szokás. Sőtlan, moslékszerű kukoricakásán dolgoztattak velük, s a „munkaadók” istállóiban, fészereiben szalmán pihenték ki napi fáradalmaikat, ahol nem egy esetben ferde hajlamú őreik kénye-kedvének voltak kitéve napokon, sőt heteken át. Néhány olyan esetről is tud a hagyomány, hogy e rabszolgaként kezelt asszonyok, lányok egyikéért-másikáért fogatos kocsival jöttek ki a faluból, s vitték el úgy, hogy soha többé nem hallott senki sorsuk további alakulásáról.

Hősként tisztelik a kivégzőket

A méreteiben is borzalmas, a magyarság és a németiség elleni népiirtás és száműzetés óta, mint máshol a Délvidéken, Szenttamáson is tiltott téma, tagadott tény volt e rettenetes vérengzés szóbahozása. Töretlen ütemben folyt azonban továbbra is az elnemzetietlenítő intézkedések végrehajtásában kifejtett tevékenység. A kulturális etnocídium, a másság immár nem fizikai, hanem pszichológiai eszközökkel történő felszámolására irányuló törekvés során azóta is hangoztatják és kiemelik a szerb és a jugoszláv nagylelkűséget és a kisebbségeknek – köztük a magyaroknak is – biztosított legmesszemenőbb jogokat, természetesen annak kihangsúlyozásával, hogy „a kisebbségek nem mindig lojálisak az államalkotó nép országa iránt”. Szüntelenül halljuk Szenttamáson is a „fasizmus ártatlan szerb áldozatait” (összesen 128) emlékére rendezett mementók szövegét, s ünnepeltetik velünk, s nemzeti hősként tiszteltetik azokat a szerb és más partizánokat felszabadítókként, akik 1944 őszétől 1945 tavaszáig féktelen tömegmészárlást vittek végbe közöttünk. A magyartalanítás tehát egészen napjainkig tovább folyik. Megszüntették az önálló magyar intézményeket, és vegyeseket hoztak létre helyettük, természetesen szerb igazgatás és vezetés alatt. Így lett a magyar iskolából vegyes, a magyar művelődési egyesületből a vegyes magyar szakosztálya, amelyet aztán már nem volt nehéz szétzülleszt-

teni, csak „keményen” bele kellett szólni tanügyi vagy műsorpolitikájuk alakításába. Ezt követően már könnyen végre lehetett hajtani a magyar szervezetek vagyonának a kisajátítását is, ugyanis azokat a fuzionáló intézmények és szervezetek „önként” vitték be a közösbe. A Dózsa György Magyar Művelődési Egyesület így lett minden vagyonával, könyvtárával, díszleteivel stb. együtt a Petar Drapšin Művelődési Ház magyar szakosztálya, így lett a színmagyar Arany János iskolából vegyes tannyelvű Jovan Jovanović Zmaj Általános Iskola, ennek keretében lett az egykori (iskolának ajándékozott) zárdaépület lebontva (mintha máshol nem épülhetett volna új iskola), s így – apránként, észrevétlenül – került felszámolásra több nem szerb nemzeti és vallási jellegű intézmény és létesítmény is, mint például egy magyar, római katolikus és több más, zömével szintén magyar, de elvértve német és más nemzeti-ségű, felekezeti (német és zsidó) temető, melyekben ma is élő szenttamásiak családtagjai vannak eltemetve, akik fölé örök nyugalomhelyük felforgatásával – mert házhelynek, telkeknek lettek felosztva – szabadon épülhettek szennygödörök, trágyadombok és egyebek. Bezzeg a már vagy száz, sőt több éve nem használt régi szerb tuki⁷ pravoszláv temetőt, ahol már senki a helybeliek közül nem tartotta számon távoli őse sírhelyét, csak olyan feltételek mellett engedték hasznosítani, ha azzal nem háborgatják meg az ősök nyugalomát. Így lett a régi szerb temetőből városi faiskola és virágkertészet. A cél tehát hosszútávú, átlátszó, világos és érthető is, nemcsak a magyarságot kell beolvasztani, asszimilálni, de kulturális és egyéb hagyatékát is fel kell számolni, hogy ne emlékeztessen itt semmi az egykori magyar múltra. Ezt a szörnyű pusztítást, ami itt végre lett hajtva az utóbbi háromnegyed évszázad folyamán, a magyar nem tette meg a vele együtt élő nemzetiségekkel ezer év alatt. Mégis jobb így megalázottan is magyarnak lenni, mert ez azt is jelenti, embernek lenni. Ahogy már Tamási Aron is megfogalmazta: „Aki embernek hitvány, az magyarnak is alkalmatlan!”

Szenttamáson, akárcsak szerte a magyar nyelvterület déli végein, mind e borzalmak, kegyetlen emberi sorsok már fél évszázada várják feltárásukat, de megtörténésüket éppen ennyi ideje kitartóan tagadják a jugoszláv, majd a szerb politikai hatalmasságok éppen úgy, mint e nemzet történészei. Sőt, súlyos szankciókkal járó tiltás van érvényben, csökönyszeren arra való hivatkozással, hogy a magyar fasiszta terrornak, szerb, zsidó és más áldozatai emlékéét gyalázná egy közös kegyeletadás „azok méltómódon megbünteretett hóhéraival” egyútt. Rajtunk, magyarokon kívűl pedig éppen ők tudják a legjobban, hogy '44-es magyar áldozataik legalább olyan ártatlanok, mint a '42-es hideg napok áldozatai.

Fél évszázada már, hogy apáinkat, nagyapáinkat a vérbosszút szomjazó „felszabadító” dróthuzalokkal össze- és egymáshoz kötözve büntelenül meghurcolták és tömegsírokba lötték, vagy minden vagyó-

⁷ Tuk = városrészt Szenttamáson

nukból kiforgatva, egy szál ruhában földönfutóvá tették! Azért, hogy ezeket az ártatlan áldozatokat, de önmagunkat is megszabadítsuk és feloldozzuk végre a tudatunkba, lelkünkbe kegyetlen igazságtalansággal beégetett bűntudat alól, fel kell emelni szavunkat, tudtára kell adnunk országnak-világnak, hogy nemcsak '42-ben voltak hideg napok, de '44-ben is, s ezek arányaikban és kegyetlenségükben is sokszorosán felülmúlták az előbbit. Tudtára kell adnunk a világnak azt is, hogy fél évszázadon át belénk fojtották a fájdalmat, s megtagadták tőlünk még a kegyeletadás jogát is. Tudtára kell adnunk a világnak azt is, hogy a jeltelenül domboruló tömegsírok, gyár- és pöcegödrök, út és temető melletti árkok, lövészárkok és dögtemetők mélye fölé, ahova ártatlanul megkínzott áldozataikat belelőtték, hogy gáztetteiknek a nyomát is eltüntessék (éppen úgy mint felszámolt temetőink és más nemzeti emlékműveink fölé), különféle létesítményeket, úttesteket, lebetonozott kocsiveszteglőket építenek, hogy elrejtse a bizonyító bűnjeleket.

Nekünk a Délvidéken, vajdasági magyaroknak, sajnos nemcsak azok az ártatlan áldozataink, akiket tömegsírok és más jeltelen „nyugvóhelyek” nyeltek el '44 őszén, s '45 elején, hanem mindazok az özvegyek és árvák is, akiknek férjük, apjuk nem jöhetett haza, mert szerb szomszédaik halálra keresték. De azok a szenttamási – általában értelmiségi, vagy vagyonosabb – magyarok is, akiket – hogy vagyonukhoz hozzájussanak – megfélemlítve, vagy félholtra verve elűztek, kitoloncoltak az országból sebtében összecsomagolt batyuval, sok esetben csak egy szál ruhában, s akikről soha többé senki emberfia nem hallott hírt vagy életjelet régi környezetük, szülőfalujuk berkeiben. Áldozatok még azok a Petőfi brigádba „önkéntesnek” elhurcolt 16 és 18 éves, alig pelyhedző állú magyar gyerekek is, akik rongyos civil ruháikban, legtöbbször bocskorban, fegyvertelenül rohamozták meg aknamezőkön keresztül a német állásokat, hogy az utánuk jövőknek „megnyissák az aknazárat”. De még sokan mások is az embervadászok ártatlan áldozataiként végeztek akkor.

Nem a régi sebek szükségtelen feltépéséről van szó, hanem arról, hogy e sebek mindmáig gyógyíthatatlanoknak bizonyultak. Létünk, megmaradásunk és tisztességünk szempontjából van szükség e fertőzött, felületesen behegedt sebek felnyitására és szennytől való kitakarítására, kimosására, mert csakis így gyógyulhatnak be végleg. Hogy már egyszer pontot tehesünk a feltárt igazság végére. Hogy szabadon, félelmeiktől és gátlásoktól mentesen róhassuk le kegyeletünket szeretteink sírja felett.

Ennek érdekében született meg a döntés, hogy egy általános és több helyi jellegű monográfia elkészítéséhez kérjük mindazoknak a ma is élő, kortárs, a '44-es vészőfutásban résztvevő – vagy azt csak szemlélő – szenttamásiak s mások segítségét is, akik emlékeik és információik alapján e munkához adatokat, jobb esetben fényképeket és

dokumentumokat is biztosíthatnak, sorsvállomásaikkal és irataik (dokumentumaik) fénymásolataival alátámaszthatják és elősegíthetik egy ilyen kötet létrehozását.

Nem régen megkezdett kutatómunkánk részletesebb eredményeit hamarosan füzet formájában fogjuk megjelentetni.

Adataikat, főleg életkorukat elemezgetve elgondolkodik az ember, tényleg olyan kellemes élmény háborús győztesnek lenni? Kényünk-kedvünk szerint „igazságot szolgáltatni”? Akaratlanul is Áprily Lajos négysoros verse, *A legyőzöttek strófája* jut az ember eszébe:

*„Múltunk gonosz volt, életünk pogány,
rabsors ma sorsunk s mégsem átkozom:
jó, hogy nem ültem győztes lakomán
s hogy egy legázolt néphez tartozom.”*

Komandi Narodne straze

Novi Sad

Opsti otsek vojne oblasti za B.i B. pod brojem 74 od 20.XI.o.g.
dostavio je ovaj komandi dopis sledece sadrzine:

"Vece oblasnog vojnog suda kao i poverenici OZN.e svakim danom iznose niz slucajeva nepravilnog postupka nasih narodnih straza pri likom hapsenja i sporovdjenja kako narodnih izdajnika tako i ljudi za koje krivica nije dokazana. U velikom broju mesta nacinjen je citav niz nepravilnosti u tom pogledu. Bilo je mnogo slucajeva da su strazari pa i rukovodioci na svoju ruku vodili istragu, maltretirali uhap-senike dozvoljavali nepozvanim licima ulazak u zatvore, kao i to da su nepozvana i neodgovorna lica u ime nase vojske vrsila hapsenja i zlostavljala zatvorenike. Tome morate najhitnije stati na put. Pozo-vite na odgovornost i predajte Vojnom Sudu svakog onog koji je neov-lascen vrsio hapsenja i zlostavljanja zatvorenika. U buduce ce za ovakve slucajeve licno odgovarati komandant mesta ili komandir svoje stанице sela. Hapsenja po krivicama izdaje naroda vrsice organi O.Z.N.-a kojima treba dostavljati sav materijal u tom pogledu. Hap-se-nja po krivicnim stvarima ili privatno pravnim ~~stvarima~~ sporovima vrsice narodna straza, koja ce za manje slucajeve izdati disciplin-ske kazne do 10 dana zatvora, a sve ostale slucajeve slati sa otuz-nim materijalom, saslušanjem svedoka i tsl. Vecu oblasnog vojnog suda koje se nalazi pri svakoj komandi podrucja.

Ispediti sve dosadasnje zloupotrebe vlasti, a narocito budno pazite na protekcionastvo i korupciju i sve te slucajeve uputite Oblasnom vojnom sudu.

Dostavlja vam se gornje znanja i postupka radi. O svakom pa ma i najmanjem slucaju izvestiti ovu komandu.

Smrt Fasizmu - Skopje, Narodu !

I. pom. zam. komandanta,

Az újvidéki helyőrség parancsnoka nevében kiadott okmány a fegyveres partizánok véres önkényeskedéséről

Җелед җаңылыштырмалык:

Az előadottak a legjobb tudomásom szerint van felvéve és egyet eladni nem tudok.

Süge Poli.

106